

NOGLE ERINDRINGER FRA GRØNLAND UNDER KRIGEN 1914-18

Af Harald Lindøw

Under en åbenbart tiltrængt oprydning i bunker af avisartikler, breve og notater om Grønland er jeg stødt på et manuskript, hvis eksistens jeg helt har glemt, og som kun har været grundlag for en udsendelse på grønlandsk i Godthåbs Radio om krigstiden i Grønland, men da dette er et emne, som næsten ikke er omtalt i den ellers så righoldige Grønlands-litteratur – nemlig hvorledes livet formede sig i Grønland under den første verdenskrig – kan en fremstilling heraf i noget omarbejdet form muligvis stadig have interesse for mange til belysning af forholdene i vor dengang så fjerne koloni. Herom skrev Finn Gad i sin „Grønlands Historie“ (1946) kun, at „denne krig betød lige så lidt for Grønland, som det her i denne skildring er kommet til orde“, og det var kun nogle linier om, at „Grønland lå urørt, forbindelsen med Danmark var vel langsommere, men uafbrudt kom varer op, og produkter sendtes hjem; der var mangel på visse varer, rationering var planlagt, men blev ikke nødvendig, og det eneste, der sled på nerverne, var den lange vintertavshed, fordi man ikke vidste, om Danmark var draget med ind i krigens heksekedel, men Grønland og Danmark red stormen af dengang.“ Lige så kortfattet udtaler Mads Lidegaard sig i sin „Grønlands Historie“ 1961 ved at skrive, at „Første Verdenskrig gik meget smertefrit hen over Grønland. Et enkelt kryolitskib blev minesprængt i Nordsøen og en del varer rationeret, men besejlingen fortsatte, og nogen hindring for landets udvikling blev krigen ikke. Derimod fik krigskonjunkturerne priserne på de grønlandske produkter til at ryge i vejret og ændrede underskudet til et kæmpeoverskud ...“ Hertil må dog bemærkes, at dette sidste kun gjaldt en meget kort tid, og at *udsendingen* til Grønland til gengæld steg til svimlende priser, at de fleste varer efterhånden var umulige at fremskaffe, og at hele den interne udvikling i selve landet gik i stå. Til forklaring heraf synes nu så mange år efter en nærmere forklaring nødvendig. Naturligvis vil ingen bestride, at der siden sidste krig er sket en næsten revolutionerende omdannelse af forholdet mellem landet og Danmark – „Syd-Danmark“ som det nu undertiden benævnes med en for os lidt skurrende betegnelse – men det er

næppe rigtigt herved at lægge hovedvægten på de sidste årtiers store tekniske og sociale fremskridt i forhold til tilstanden indtil tyverne.

Den skarpeste og mest afgørende skillelinie mellem gammelt og nyt skabtes i virkeligheden ved, at telegraf og radio indførtes i Grønland, hvorved med et slag Grønlands tidligere afsondrethed ophævedes ikke blot i forbindelsen med omverdenen, men også mellem landets enkelte dele, som tidligere ofte i månedsvis havde været uden samkvem, – men for den, som ikke selv har oplevet den gamle tids romantiske Grønland, må det vist forklares, hvorledes tilværelsen formede sig, og forbindelsen med omverdenen og kontakten mellem „kolonier“ og bosteder foregik lige til 1925.

Endnu i 1914 foregik besejlingen af Grønland dels med Grønlands Handels tre gamle sejlskibe, som hver gjorde 2 rejser årlig: den første tidligt om foråret til kolonierne i Sydgrønland og derefter en rejse til Nordgrønlands mindre kolonier, endvidere af flagskibet „Hans Egede“, som årligt gjorde fire rejser, samt af S/S „Godthåb“, som dels besejlede vestkysten, togtede kul til kolonierne fra det daværende kulbrud ved Quarsuarssuk og derefter besejlede Angmagssalik, men Grl. Handel måtte desuden hvert år fragte et eller flere skibe for at skaffe kolonierne tilstrækkelige forsyninger – selv om hele udsendingen til Grønland dengang ikke udgjorde 5000 tons.

Årets første post fra Danmark udsendtes med „Hans Egede“, som traditionelt afgik fra København 1. april til kolonierne i Sydgrønland. Til hele Nordgrønland medtoges dog kun breve, da det var påbudt, at Danmarks-posten skulle viderebringes fra Holsteinsborg pr. slæde eller kajak. Til Diskobugten ankom posten omkring 1. maj, og derefter kunne Nordgrønland kun påregne post fra „Hans Egede“s 2. og 3. rejse, hvilket betød, at årets sidste post (også julebreve) afgik fra Danmark i slutningen af juli, og derefter var Nordgrønland uden efterretninger fra omverdenen i 9–10 måneder. De fleste af kolonierne blev kun anløbet af eet skib årligt, som bragte hele distriktets forsyning, og også mellem kolonierne indbyrdes var forbindelsen væsentligst indskrænket til besøg af læge, præst eller inspektør på deres tjenesterejser eller en „tikerak“ eller videnskabsmand, som pludselig passerede gennem distriktet.

Der kan i denne forbindelse være grund til at erindre om et forhold, som dengang ofte forbavsede rejsende, navnlig udlændinge, som passerede Grønland: at et påfaldende meget lille antal af danske embedsmænd og funktionærer dengang gjorde tjeneste i Grønland, som jo lige til halvtredserne var et lukket land:

I *Danmark* bestod det i 1912 oprettede særlige administrationskontor i de første år af direktøren, en fuldmægtig, en revisor, en assistent og maskinskriver samt et bud og under „Grønlandsk Handel“ af handelschefen, en kasserer og bogholder og foruden arbejderne på handelens plads af nogle få assistenter, oftest med senere udsendelse til Grønland for øje.

I *Grønland* var op til krigen i 1914 ansat under *Handelen* 10 kolonibestyrere, 14 assistenter, samt ved udstederne et ret betydeligt antal danske udstedsbestyrere og ledere af de påbegyndte „nye erhverv“, fiskeri, fårehold og renavl, under *Kirke- og Skolevæsenet* var ansat 9 førsteprester (heraf en som seminarieforstander) og 5 „præsteviede medhjælpere“, og under *Lægevæsenet* fem læger placerede henholdsvis ved Julianehåb, Godthåb, Sukkertoppen, Jakobshavn og Umanak, hvortil dog allerede under krigen kom to nye lægedistrikter: ved Upernivik i 1915 og Egedesminde i 1916.

For den danske, der som „greenhorn“ første gang udkom til Grønland, var det i reglen en mærkelig overgang at skulle undvære telefon, post og aviser hver dag og alle civilisationens øvrige velsignelser og indleve sig i dette fremmedartede og primitive land. De fleste fandt sig dog hurtigt til rette og kunne endog netop i denne månedlange afspærring fra den store verden finde en hel del af charmen ved deres Grønlands-liv. Måske kunne det i Nordgrønland undertiden knibe lidt at komme igennem mørketiden, men det gjorde det også sommetider for landets egne indvånere, som selv kunne blive lidt „underlige“ i det lange vintermørke – og foruden sommer tidens midnatssol havde vi jo i Nordgrønland en stor fordel for sydgrønlanderne i den spændende og oplivende *slædekørsel*, som vinteren igennem skabte idelige forbindelser over hele landsdelen og muliggjorde stadig samfærdsel mellem kolonierne – forudsat at vinterklimaet tegnede sig normalt (hvad det desværre ikke gjorde flere vintre under krigen). Dette friske rejseliv satte dengang sit særlige præg og kulør på vinteren – både for de danske og grønlanderne – og medførte forøvrigt for de danske embedsmænd et ejendommeligt beneficium, som jeg mærkeligt nok aldrig har hørt nogen give udtryk for: på disse slæderejser, hvor vi bestandig var sammen med grønlanderne, deltog vi i deres glæder og strabadser, kappedes med dem som slæde-

*Bestyrerboligen i Christianshåb.
Opført af Poul Egede som præstebolig 1734.*

kusk, boede i deres huse og delte deres kår og levesæt, og det bevirkede, at vi kom i et langt naturligere forhold til dem, forstod deres livsforhold, deres sorger og glæder langt bedre, kom dem altså langt nærmere ind på livet end ellers, fordi man ikke mere bare var embedsmanden, den fremmede, men kun blev vurderet efter sine præstationer som hundekusk – og menneske!

Denne indledning, som måske er blevet for lang, har syntes mig nødvendig for at give baggrunden for forholdene i Grønland under krigstiden 1914–18, således som den dengang blev opfattet i Nordgrønland, da der – som allerede nævnt ovenfor – kun foreligger ret ufyldstgørende skildringer om, hvorledes man i Grønland tog disse skæbnetunge krigsår.

I forsommeren 1914 havde Grønland haft officiel visit af den gamle orlogsskonnert „Ingolf“, der var sendt op for at holde øje med norske hvalfangerskibe, som i de år var begyndt at blive lidt nærgående ved Grønland, men hurtig fortrak, da de vejrede dansk orlogsskib i farvandet. Besøget gav anledning til festlige dage ved Godhavn og Jakobshavn, hvorefter skibet sejlede sydpå og forresten fik en spændende hjemrejse, da skibet, som ikke havde telegraf, ved at anløbe Thorshavn sejlede midt ind i den nu påbegyndte krig.

I august ankom derefter „Hans Egede“ til Nordgrønland på sin tredie rejse, og ombord var direktør Daugaard-Jensen for første gang som Styrelsens chef og dr. Louis Bobé, som skulle forberede udgivelsen af værket om Grønland ved det forestående 200 års jubilæum, og nu meget bekymret fortalte om mordet på den østrigske tronfølger Frants Ferdinand, som i juni var blevet dræbt af en ung fanatisk serber, og da der var et dårligt forhold mellem østrigerne og serberne, som agiterede for at skabe et Storserbien, havde mordet vakt megen nervøsitet i de politiske kredse og regeringer næsten hele Europa over, fordi mange frygtede, at mordet ville give anledning til en krig mellem Østrig og Serbien, som i så fald let kunne blive af et langt større omfang.

„Når vi kommer tilbage til Danmark, står hele Europa i flammer!“ erklærede dr. Bobé pessimistisk, men de fleste danske anså dog ikke situationen for så faretruende og trøstede sig med, at det mange gange tidligere havde set lige så alvorligt ud for bevarelsen af freden mellem landene, så det ville vel også falde i lave denne gang – og dermed slog vi os også til ro i Grønland, og de fleste havde vist næsten glemt hele historien, så snart „Hans Egede“ atter var dampet sydover.

Vi havde et dejligt efterår til langt ind i november. Togtning og embedsrejser var tilendebragt, fartøjerne lagt op for vinteren, og Godhavn var ved at gå i vinterhi. Indtil slædetrafiken kunne begynde, skulle der ikke kunne ske noget særligt! Men en skummel novemberdag kommer så en af vore „kivfakker“ altereret ind og fortæller åndeløs, at der er kommet post fra Danmark! Det lød så usandsynligt, at vi smilede

Umanak ca. 1914. I baggrunden Storøen.

højt, men lidt efter kom koloniens folk med store pakker breve, som var sendt hjemme fra Danmark 2. oktober med „Hans Egede“s sidste rejse, og grønlænderne kunne allerede fortælle, at der var udbrudt en stor krig, så det var med bange anelser, jeg åbnede posten fra Styrelsen, hvis første skrivelse meddelte følgende:

„Styrelsen skal herved bringe til inspektørens kundskab, at der for tiden hersker en krig i Europa, som efterhånden er kommen til at omfatte Østrig og Tyskland på den ene side og på den anden Serbien, Rusland, Belgien, Frankrig og England, hvortil nu også Japan har sluttet sig. Vort land har hidtil været forskånet for direkte deltagelse i krigens rædsler ...“

Om selve krigens *forløb* fik vi ikke mange detaljer, udover at „der raser i øjeblikket på vestfronten et stort slag, som rimeligvis vil afgøre krigen“, og dermed gik tæppet ned, thi *hvorledes* denne afgørelse var faldet ud, kunne vi først regne med at få at vide ca. 5 måneder senere – men Styrelsen havde dog lagt vægt på, at underretningen om krigens *udbrud* skulle kunne nå ud til alle i Grønland ved et cirkulære herom til kolonibestyrerne, „dog under forudsætning af, at forsendelsen kan iværksættes uden øjensynlig fare enten for tab af menneskeliv eller for forlis af materiel

af betydenhed.“ Lige så påskønnet udsendelsen af denne ekstrapost følte i Grønland, lige så malplaceret og overflødig følte denne reservation, der vel måtte tages som udslag af en naturlig nervøsitet i Grønlands høje styrelse.

Jeg skal ikke forsøge at skildre den bestyrtelse, meddelelserne om krigens udbrud hensatte alle i Grønland i. Først gennempløjede vi gang på gang de modtagne breves og sparsomme avisudklips næsten ufattelige beretninger, sammenlignede de oplysninger, vi havde fået, og forsøgte at danne os et billede af beretningernes enkeltheder om mobiliseringen i Danmark, minespæringer i bæltene og armeringen af Københavns befæstning. Om selve krigens gang gav den modtagne post ikke mange oplysninger: Den var begyndt med, at tyskerne var rykket ind i Belgien, uagtet dette lands neutralitet var højtidelig garanteret af Tyskland, de stærke belgiske fæstninger var faldet, tyskerne havde besat landet og var rykket så langt ind i Frankrig, at selv Paris havde været truet. I september var tyskernes fremrykning blevet standset, da den franske øverstkommanderende Joffre under et kæmpeslag havde tvunget tyskerne tilbage til en linie fra Ostende til Reims, men slaget (som vedvarede endnu ved „Hans Egede“s afgang fra København) var stadig uafgjort.

Det var omtrent alle de oplysninger, vi havde som grundlag for vore uafladelige diskussioner vinteren igennem om, hvorledes krigen senere kunne være forløbet, og om det var lykkedes at holde Danmark udenfor dette store opgør! Uvilkårligt gik da tankerne tilbage til årene 1807–14, da krigen mellem England og Danmark havde holdt Grønland næsten isoleret i syv års nød og elendighed. Selvom krigen nu ikke kunne trække så længe ud, kunne noget tilsvarende så alligevel tænkes at vederfares os heroppe? Inderst inde var de fleste af os optimister og håbede, at det hele ville være drevet over til foråret, og vore uafladelige diskussioner drejede sig væsentligst om, hvorledes dette fyrstemord i et afsides hjørne af Balkan kunne blive årsag til en krig, som næsten hele Europa efterhånden var indviklet i! Det kunne være svært nok at forstå for dem, der kendte Europas historie og havde forsøgt at følge med i „storpolitiken“, men det ville være uhyre svært at forklare grønlænderne, der havde et meget begrænset kendskab til Europas historie og geografi. Mange af de lande, som nu var indblandet i krigen, havde de aldrig hørt om før og vidste intet om, men under de nu foreliggende forhold anså jeg det for ønskeligt at forsøge at give dem bare *lidt* forklaring på, hvorledes denne katastrofale krig var opstået, og hvad den kunne komme til at betyde for Grønland. Som et udgangspunkt havde jeg blandt mine Grønlands-bøger det lille hefte „Samtaler mellem en præst og en grønlænder om krigen“, trykt ved Godthåb 1864 med den hensigt i letfattelig form at forklare årsagerne til krigen dengang mellem Danmark og Tyskland, og med den som model og utrættelig hjælp af „Avangnamiok“s bogtrykker Hans Jensen lykkedes det at få udarbejdet dels en „løbeseddel“, dels en artikel til „Avangnamiok“ endda forsynet med et primitivt,

Bopladsfamilie i sommerlejr.

hjemmestrikket Europa-kort, og det glædede mig senere ofte på mine rejser at mærke, hvor taknemlig befolkningen var for, at der dog var gjort noget for at forklare dem lidt om, hvad der egentlig foregik i Europa. Under samtaler med ældre grønlændere herom faldt forøvrigt ofte udtalelser om, at „Gid de tyskere nu må få de bank, de fortjener!“ hvilket formentlig må føres tilbage til overleveringer om krigen i 1864.

I denne forbindelse kan der være grund til at fremhæve, at både med de dengang nyoprettede kommuneråd og landsråd havde inspektorerne under krigen udmærket samarbejde og forståelse for situationens alvor, medens det undertiden kunne knibe for de grønlandske udstedsbestyrere at skaffe respekt for reglerne om rationering af butikernes beholdninger af handelsvarer, og det var først henimod krigens afslutning, at der enkelte steder opstod et ret spændt forhold mellem danske og dele af den avancerede ungdom, som havde svært ved at finde sig tilrette med Styrelsens restriktioner, som det også hos en del danske kunne være vanskeligt at finde forståelse for.

Det må herved erindres, at ved de i 1911 instituerede nye kommuneråd og landsråd, var de danske sat udenfor deltagelse i det offentlige styre, men havde som erstatning herfor ved loven af 8. juni 1912 om „Kredsmøder“ bestående af de i Grønland med offentligt hverv tjenestegørende danske fået en vis mulighed for at udtale sig om spørgsmål af almen interesse for det grønlandske samfund.

I de første år virkede denne nye institution udmærket, men blev i de sidste krigsår ret tilbøjelig til „politiseren“, så man fra Danmark fandt anledning til at indskærpe, at kredsmøderne ikke var og aldrig havde været tænkt at skulle være en „grønlandsk rigsdag“.

Vinteren 1914–15 blev lang og trist under trykket af uvisheden om, hvorledes det stod til i Europa. Heldigvis fik vi fint vintervejr, glimrende islæg og gode erhvervsforhold; i Diskobugten var der således 4 gange „savssat“, deraf en meget stor ved Godhavn, hvortil strømmede fangere helt oppe fra norddistrikterne. Denne store fangst havde givet et uventet stort udbytte, men også været til stort besvær for Handelens personale, og det var særlig uheldigt, at befolkningen tillige havde fået så mange penge i hænde netop under disse forhold, hvor det gjaldt om for alle tilfældes skyld at spare mest muligt på alle butikernes handelsvarer.

Da tiden for afsendelsen af vor forårspost til Danmark nærmede sig, var der mange bekymringer om at få den gennemført til Holsteinsborg – og vel endnu mere om den så ville blive *afhentet*, altså om der ville komme post fra Danmark som sædvanligt.

Magister Porsild på Arktisk Station ville være sikker herpå og tog derfor sammen med postslæderne ned til Holsteinsborg, og det måtte alle i Nordgrønland være ham taknemlig for, thi på rejsen fra Egedesminde sydefter fik posten så dårligt rejsevejr, at det næppe var lykkedes at gennemføre turen uden hans medvirken, ligesom det også skyldtes ham, at posten fra Danmark kom igennem til Nordgrønland. Den 5. maj var fastsat som den yderste frist for postens *tilbagerejse*, men først den dag ankom „Hans Egede“ til Holsteinsborg, og på det tidspunkt var det umuligt at føre posten op pr. slæde, så den måtte bringes frem pr. motorbåd under meget vanskelige forhold. Da den nogle dage senere ankom til Godhavn, kørte vi ud til iskanten for at møde båden, og så snart den var på præjehold, råbte jeg ud: Er krigen forbi? og fik det forbløffende svar: Nej! Alt står vel til i Danmark, men de kæmpende hære har gravet sig ned i store grøfter lige fra Belgien til Schweiz. Der er ikke sket noget afgørende siden efteråret, og englænderne spår, at krigen vil vare tre år endnu!

Dette var egentlig den største overraskelse under hele krigen – ikke blot for os i Grønland, men for de fleste i Europa, som havde ventet, at krigen ville have været afsluttet i løbe af få måneder, men forklaringen er, at Tysklands operationsplan for at undgå at kæmpe på to fronter – Rusland og Frankrig – havde været *først* at knuse Frankrig ved et hurtigt felttog og *derefter* vende sig mod Rusland, som ville være længere om at mobilisere, men krigen mod Frankrig var ikke blevet kæmpet tilende i efteråret, og Rusland havde haft uventet held i krigens begyndelse. Efterårets store slag på vestfronten var endt uden afgørende resultater, men de uafladelige kampe havde udmattet begge parter så stærkt, at hverken tyskerne eller deres mod-

Inspektørboligen i Godhavn.

standere tilsidst havde haft kræfter og materiel til at starte nye kampe, og da vinteren satte ind, havde hele krigen imod alle forventninger fået karakter af en „stillekrig“, idet begge parter i frontlinien havde gravet sig ned i skyttegrave af uhyre udstrækning, lange feltbefæstninger, som var næsten umulige at indtage og således fastlåse fronterne, så krigen gik helt i stå.

Officielt meddelte Grønlands styrelse med forårsposten, at det havde været nødvendigt at formindske udsendingen til kolonierne, „da det på grund af de forhånden værende forhold måtte anses for utænkeligt at fragte andre skibe end styrelsens egne og uforsvarligt at lade vore sejlskibe udføre mere end en rejse, men forsyningerne mentes tilstrækkelige, indtil ny udsendelse under forhåbentlig normale forhold kan finde sted.“ Underhånden meddeltes, at det allerede nu var uhyre vanskeligt at *fremskaffe varer*, og at priserne var svimlende, men at hjemsendingen også havde givet gode priser — undtagen ræveskind, som havde været helt usælgelige.

Sommeren gik iøvrigt sin sædvanlige gang blot præget af den stadige angstelse for, om skibene kom op til landet, og uvisheden om, hvorledes det stod til i Danmark. En sommeraften kom en amerikansk motorskonnert „G. B. Cluett“ ind på Godhavns havn på vej til Kap York for at hente Mac Millans ekspedition hjem, men da jeg

kom ombord for at spørge nyt fra krigen, svarede de meget overlegent, at „den krig ovre i Europa interesserede dem aldeles ikke!“ Skibet led senere motorskade i Melvillebugten og måtte overvintre ved Kap York, og først to år senere kom de sidste medlemmer af ekspeditionen om vinteren ned gennem Nordgrønland pr. slæde, og de var da uhyre interesserede i at høre nyt fra krigen – men da var Amerika jo også selv blevet impliceret!

Hele efteråret 1915–16 forventede alle i Nordgrønland, at der ligesom forrige år ville blive opsendt post fra Danmark med „Hans Egede“s fjerde rejse, men det blev jul og nytår uden nye efterretninger hjemmefra, og det var derfor i en ret tryk- ket stemning, vi fejrede julen og som sædvanlig samledes nytårsaften for at ønske hinanden glædeligt nytår.

Efteråret havde været ualmindelig mildt, og vinteren begyndte med langt mindre kulde end sædvanlig og hyppige sydveststorme. Islægget kom derfor meget sent, først efter midten af januar var Vaigattet tillagt, og under en ny periode af uroligt vejr brød isen atter op både her og i Diskobugten og på Umanakfjorden. Det var dog lykkedes for mig at berejse kolonierne indtil Christianshåb, men så indtraf en ny mildning, og det var med nød og næppe jeg nåede tilbage til Godhavn – navnlig kneb det med at komme over Vaigattet, hvor vi flere gange måtte bruge isflager som inter- mistiske færger for at komme over store revner. Erhvervsforholdene var hele vint- ren igennem meget ringe på grund af det dårlige islæg og bevirkede især i Nordgrøn- land, at mange måtte leve under yderst trange kår og led stor nød og trang – dobbelt tragisk under de særlige forhold, hvor det gjaldt om at spare på de stadig forringede beholdninger af hensyn til usikkerheden for nye forsyninger i det kommende år.

I slutningen af marts fik vi ved Godhavn den store overraskelse at modtage post hjemmefra, afsendt fra Danmark i oktober, men på grund af de abnormt dårlige trafikforhold i Grønland først nået frem til Godhavn så mange måneder senere. Om krigssituationen oplystes kun, at stillingen for vestmagterne ikke syntes særlig gunstig da posten afgik, og da vi sidst i maj modtog den sædvanlige forårspost, syntes krigs- tilstanden vel at have bedret sig, men der klagedes nu ikke blot over vanvittige priser, men også over, hvor svært det var for et lille land at balancere mellem stormagterne, og forholdene syntes at blive stadig vanskeligere. I et privat brev skrev Styrelsens direktør: „England hersker til søs og ikke med blid hånd. Jeg har aldrig følt så store vanskeligheder, som da det gjaldt om at få to danske skibe, fragtet med danske varer, fra en del af riget til en anden; hertil skulle Englands regering give samtykke – og det blev afslået to gange trods de alvorligste forestillinger fra dansk side.“ Hertil kan oplyses, at „Hans Egede“ var bleven standset af englænderne helt oppe under Island og ført tilbage til Skotland, hvor det lå over i 14 kostbare dage, og at to kryo- litskibe på samme måde var bleven sinket i over 3 uger, samt at S/S „Godthåb“ på

hjemrejsen fra Grønland havde fået hele sin ladning konfiskeret.

Om krigens forløb oplystes, at der kæmpedes omtrent på samme frontlinie som ifjor, men uden afgørende resultater. Tyskerne sænkede stadig et stort antal skibe ved miner og undervandsbåde og havde indført et nyt uhyggeligt kampmiddel: benyttelse af giftgas, som sendtes ind over modstanderens skyttegrave som skyer af giftige dampe, og tvunget af tyskernes fremgangsmåde havde de øvrige hære været nødt til at optage denne barbariske krigsførelse.

For Grønlands vedkommende skønnes forholdene nærmest forværrede, selv om der i 1916 blev udsendt så rigelige forsyninger at landet skulle kunne klare sig det følgende år, hvis det værste skulle ske, men mange varesorter var det allerede helt umuligt at fremskaffe, og Styrelsens dispositioner mødte åbenbart ofte stærk kritik; således skriver direktøren med et lille hjertesuk, at „der arbejdes her under uhyre vanskelige forhold, og Styrelsen er genstand for megen kritik, men kunne folk blot se lidt af, hvad der foregår, ville de forstå, hvor ubillig kritiken er“, og han tilføjer i et senere brev: „Der er ingen tvivl om, at der vil komme et kritisk punkt, når denne forfærdelige krig lakker mod enden. Varer krigen ved næste år over, får vi herhjemme lige så småt med varer, som de nu har det i Tyskland.“

Denne alvorlige påmindelse var ingenlunde overflødig: Både hos mange danske og hos de fleste grønlændere var der trods alle forklaringer og oplysninger hverken megen forståelse af, hvilke uhyre vanskeligheder man i Danmark kæmpede med, eller hvor fortvivlende tilstanden var i Europa. Desuden var krigen efterhånden ved at gå folk på nerverne, også således at grønlænderne begyndte at se syner: Fangerne mente at have set både drivende miner og tyske undervandsbåde ude til søs og drøftede mulighederne for at etablere et primitivt forsvar, men hvad der især optog sin-

*Slædevej over Jakobshavns Isfjord.
(Bemærk udkigsmændene øverst i billedet).*

dene var stigende irritation over den i virkeligheden yderst lempelige rationering, som beklageligt nok var faldet sammen med de abnormt dårlige fangstår.

For en del danske kom hertil et særligt problem med placeringerne: de, der kunne rejse hjem til Danmark, turde ikke bestemme sig dertil, og de, hvis permission måtte udsættes, var utilfredse og skuffede herover! Misfornøjelsen kunne sommetider give sig udslag i ret stærk kritik og heftige diskussioner, men sådanne episoder var dog ret undskyldelige, og for befolkningens vedkommende måtte erindres, at de sidste års yderst slette erhvervsforhold helt havde umuliggjort for dem at opretholde tilstrækkelige forråd og derved økonomisere med forbruget af Handelsens tilsyneladende rigelige beholdninger. Det var ikke let at skaffe forståelse for, at disse beholdninger skulle være den yderste reserve for det tilfælde, at forbindelsen mellem Danmark og Grønland helt skulle svigte, eller at fortælle at i hele Europa var befolkningerne på hungersnødens rand og underkastet de strengeste restriktioner med alle levnedsmidler!

I et brev fra direktør Daugaard-Jensen skrives herom: Tilstanden herhjemme er snart så fortvivlende, at den kan karakteriseres som hungersnød og trang på alle områder. Alle Europas forråd ved krigens begyndelse er ved at være opbrugt, og det vil tage lange tider efter fredsslutningen at producere nye forsyninger, fordi der alle vegne vil være så kolossal efterspørgsel, men det forstår man næppe i Grønland, fordi det ligger så langt borte. Indprent derfor overalt den mest absolutte sparsommelighed med de beholdninger vi har!

Da forårsposten 1917 i maj kom til Grønland, bragte den forøvrigt en meddelelse, som måtte vække særlig interesse i Grønland: at de dansk-vestindiske øer var bleven solgt til Amerika! Efter en folkeafstemning herom var salget blevet vedtaget af rigsdagen og derefter stadfæstet af kongen. Sagen syntes i Danmark at have vakt stor uenighed og fremkaldte blandt grønlænderne mange bekymringer, så man ofte kunne møde meget betænkelige spørgsmål om det nu kunne tænkes, at der også kunne blive tale om, at Danmark på samme måde ville afhænde Grønland!

De næste postlejligheder fra Danmark berettede, at der endelig syntes at være ved at ske afgørende begivenheder: De amerikanske stater var i april indtrådt i krigen, i Rusland var udbrudt revolution og hæren var i opløsning, og på vestfronten havde tyskerne forgæves søgt at gennembryde den franske front, men en fransk offensiv var mislykket, og talrige mytterier i den franske hær havde sat ententen i den farligste situation under hele krigen, men tyskerne havde forpasset situationen, indtil krisen var overvundet og hjælpen fra Amerika kom frem, samtidig med at England fastholdt nødvendigheden af nu at få krigen gennemført til en sejrrig afslutning.

I Grønland havde vi usædvanlig smuk sommer og efterår med gode erhvervsmuligheder, og allerede i oktober satte kulden ind og skabte et solidt og langvarigt islæg,

som endelig gav befolkningen oprejsning for de foregående års katastrofalt dårlige eksistensvilkår.

Sent på året 1917 var Knud Rasmussen og Lauge Koch fra Kap York kommen ned til Upernavik efter at have fuldført deres ekspedition til det nordligste Grønland, under hvilken to af ekspeditionens deltagere, dr. Wulff og grønlanderen Hendrik Olsen, var omkomne. Knud Rasmussen ville nu videre til Holsteinsborg for at rejse til Danmark med første skib, og jeg bestemte mig til at følge med, da jeg gerne ville være nærmere ved begivenhederne, hvis det skulle blive umuligt at opsende forsyninger eller overhovedet at opretholde forbindelsen med Grønland.

Vi kom til Holsteinsborg midt i april, men fik her en meget lang og deprimerende ventetid og havde næsten opgivet håbet om, at der ville komme skib, da „Hans Egede“ endelig den 6. maj kom på havn. Jeg måtte derefter skynde mig tilbage til Nordgrønland og havde en ret besværlig hjemrejse: pr. slup fra Jakobshavn over til den faste is under Disko og derfra over snebart land til Godhavn, som jeg først nåede den 3. juni.

Om krigen fortalte de sidste nyheder, at Rusland havde sluttet fred med Tyskland, men på vestfronten havde ententen slået tyskerne, som nu var krigstrætte og klar over, at krigen var tabt. Deres kampfæller havde allerede givet op, og der begyndte at blive tale om fredsforhandlinger.

De sidste begivenheder fik jeg først underretning om, da jeg i eftersommeren tiltrådte hjemrejse til Danmark. Nogen lystig rejse blev det ikke; vi vidste, at Nordsøen var fuld af miner og undervandsbåde, og ruten skulle lægges fra Thorshavn til Bergen gennem en smal spærrezone, etableret af England.

I Bergen havde vi fået ombord norske aviser med de nyeste efterretninger om krigen, og optimister på „Hans Egede“ mente nu endelig at kunne skimte, at det nu bar

*Knud Rasmussen i samtale med Kong Christian X under dennes første besøg i Grønland i 1920.
(Fotograferet af Dronning Alexandrine).*

mod fred! og så fortsatte vi indenskærs sydover indtil Mandal for at kunne passere Skagerak ved dagslys. Her var et par dage før to svenske torpedobåde blevet minesprængt, og det var bleven mørkt og usigtbart vejr, før vi nåede over under Skagen, men vi slap altså heldigt igennem og lagde den 3. oktober ind til Grønlands Handels Plads og skulle så forsøge at finde ud af, hvor meget der var tilbage af det gamle Danmark, som jeg havde taget afsked med for fem år siden – men det er, som Kipling plejede at sige en hel anden historie, men som afslutning vil jeg gerne henvise interesserede læsere til, at Jette Bang i den bog, „Grønland igen“, der skulle blive hendes sidste, sagligt og følsomt har skildret både idyllen på „Den kgl. grønlandske Handels Plads“ og stilfærdigt fastslået, at da verdenskrigene havde slået hele Europa ud af balance, og Grønland var blevet en „stepping stone“ som flyvebase mellem Europa og Amerika, var der ved denne tekniske udvikling „også sket meget på områder der ikke er synlige“. Samfundsmønstret var blevet anderledes og er nu præget af *vore* mål for levestandard og udvikling, men et folk lever nu engang på visse traditioner og sædvaner, og man kan ikke føre et primitivt folk hurtigere frem end dets flertal selv erkender er den rigtige kurs – ikke blot for at opnå visse *fordele* derved, men også medførende de deraf følgende forpligtelser: omstillingen af hele deres tilværelse, – måske det største problem for gamle Europa i alle de lande som nu benævnes „udviklingslande“.

Jette Bang hævdede med rette, at det er svært at forstå et folks levevis og tanke-sæt, hvis man ikke kender deres forudsætninger helt. Man kan forklare, hvad de efter vort skøn mangler af den teknik, hele vort samfund er opbygget på, og så forsøge at indføre hvad *vi* mener kan indpasses i deres, men måske glemmer vi undertiden at respektere deres hævdvundne traditioner og overser, at „det primitive folk“ i århundreder har kunnet leve en nøjsom og lykkelig tilværelse i verdens barskeste yderkanter med traditioner og sædvaner, som for dem har været selvfølgelig og sakrosankte.